

ISTORII CONTROVERSATE

Vladimir Zincenco

**Războaiele!
România și Rusia,
aliați și inamici**

Docu-drame și mituri istorice,
însoțite de consemnări din presă
și din arhivele serviciile secrete

SUMAR

STĂNILEȘTI 1711 – EROAREA STRATEGICĂ A LUI DIMITRIE CANTEMIR ȘI RELAȚIA DE AMOR ATÂT DE COMPLICATĂ A FIICEI LUI, MARIA, CU PETRU CEL MARE	7
RĂZBOAIELE RUSO-(AUSTRO-)TURCE, EPOPEE FĂRĂ SFÂRȘIT CU ȚĂRILE ROMÂNE CA TEATRE DE LUPTĂ ȘI ACEA CONTINUĂ „SCÂRBĂ SUFLETEASCĂ“	18
1812 – CUM S-A PIERDUT BASARABIA LA HANUL LUI MANUC	26
OCUPAȚIA ȘI REGULAMENTUL ORGANIC. POVEȘTEA LUI PAVEL KISELEFF ȘI A IUBITEI LUI ROMÂNCE	49
1854 – DE CE SUBLOCOTENENTUL ȚARIST LEV TOLSTOI A FOST BUCUREȘTEAN CÂTEVA LUNI DE ZILE ȘI CU CE EXPERIENȚE S-A ALES AICI	66
RĂZBOIUL DE ÎNDEPENDENȚĂ 1877-1878 SAU CUM SĂ PIERZI UN TERITORIU DUPĂ CE CÂȘTIGI BĂTĂLIILE. DOBROGEA – UN „CADOU OTRĂVIT“?	74
CAROL I ÎMPIEDICAT DE RUȘI SĂ UNEASCĂ ROMÂNIA ȘI BULGARIA SUB UN SINGUR SCEPTRU	102
PRIMUL RĂZBOI MONDIAL ȘI CĂLĂTORIA FĂRĂ ÎNTOARCERE A TEZAUROLUI LA MOSCOVA... DAR O ROMÂNIE „DODOLOAȚĂ“!	108
1919 ȘI PUNEREA LA RESPECT A REPUBLICII SOVIETICE UNGARIA A LUI BÉLA KUN (...CEL NĂSCUT LA CEHU SILVANIEI)	145
AL DOILEA RĂZBOI MONDIAL, DEZASTRUL DE LA COTUL DONULUI, 23 AUGUST 1944 ȘI O TRAGEDIE „ÎN ROȘU“ CARE A DURAT O JUMĂTATE DE SECOL	149
A DOUA OCUPAȚIE ROMÂNEASCĂ A BUDAPESTEI ȘI TACTICA UMILIToare A SOVIETICILOR	183
CUM A REUȘIT GHEORGHIU-DEJ SĂ SCOATĂ ARMATA ROȘIE DIN ȚARĂ.....	188

1968 – CEAUȘESCU, TANCURILE TOPITE LA GRANIȚĂ CU LASERUL LUI HENRI COANDĂ ȘI ALTE MITURI.....	192
DECEMBRIE 1989: ION ILIESCU CERE AJUTORUL MILITAR AL MOSCOVEI.....	195
BIBLIOGRAFIE SUB O PLOAIE DE GLOANȚE	198

Stănilești 1711 – Eroarea strategică a lui Dimitrie Cantemir și relația de amor atât de complicată a fiicei lui, Maria, cu Petru cel Mare

Eruditul prinț moldav Dimitrie Cantemir, membru al Academiei din Berlin și corespondent al minților luminate ale vremii sale, deși crescut, practic, la Constantinopole / Stambul (unde fusese trimis „zălog“ al fidelității față de Poartă a tatălui său, domnitorul Constantin Cantemir), a întors armele și s-a aliat cu Țarul Petru cel Mare al Rusiei, crezând că va reuși să producă o cotitură istorică în evoluția țării. Autor al tomului de referință *Creșterea și descreșterea Imperiului Otoman*, el a evoluat greșit situația de ansamblu a momentului, subestimându-i pe turci, neluând în calcul reacția muntenilor (rămași în expectativă din considerente strategice) și neanticipând trădarea unor boieri din propria tabără, astfel încât proiectata sa emancipare de sub suzeranitatea Sultanului s-a transformat într-un dezastru – înfrângere zdrobitoare, detronare și exil pentru tot restul vieții.

În 1710, el fusese pus la tronul Moldovei, având misiunea de a-l supraveghea pe domnitorul Țării Românești, Constantin Brâncoveanu, bănuit de neloialitate față de Imperiul Otoman, în schimb a încheiat el însuși un tratat cu Imperiul Rus al lui Petru cel Mare. Armata rusă ajutată de moldoveni a suferit o înfrângere categorică din partea turcilor în Bătălia de la Stănilești. În consecință, Cantemir a fost nevoit să se refugieze în Rusia, unde și-a petrecut restul vieții dedicându-se preocupărilor intelectuale și îndeplinind unele sarcini diplomatice, s-a recăsătorit cu o

prințesă rusoaică, iar fiica sa, frumoasa Maria Cantemir, a avut o relație tumultuoasă cu Petru cel Mare, soldată cu un avort în circumstanțe neclare și cu un șir nesfârșit de scandaluri la Curtea Țaristă.

Dimitrie Cantemir (26 octombrie 1673 – 21 august 1723) a fost domnul Moldovei în două rânduri (martie-aprilie 1693 și 1710-1711) și un mare cărturar al umanismului european. Printre ocupațiile sale diverse s-au numărat cele de enciclopedist, etnograf, geograf, filozof, istoric, lingvist, muzicolog și compozitor. A fost membru al Academiei de Științe din Berlin. George Călinescu îl descria drept „un erudit de faimă europeană, voievod moldovean, academician berlinez, prinț moscovit, un Lorenzo de Medici al nostru“.

În *Encyclopædia Britannica*, ediția a 11-a, volumul 5, în articolul *Dimitrie Cantemir* se menționează: „Demetrius or Demeter Cantemir was known as one of the greatest linguists of his time, speaking and writing eleven languages, and being well versed in Oriental scholarship“ („...a fost cunoscut ca unul dintre cei mai mari lingviști ai timpului său, vorbind și scriind unsprezece limbi și fiind bine versat în erudiția orientală“).

Dimitrie era fiul domnului moldovean Constantin Cantemir. La moartea tatălui său, în 1693, a fost proclamat domn, însă Poarta nu i-a confirmat acest statut. Își petrecuse adolescența și tinerețea dintâi la Constantinople, unde – conform practicii încetățenite în epocă – a fost trimis la Poartă ca „asigurare umană“ pentru tatăl său și, mai târziu, a însoțit armata otomană în expediția eșuată din Ungaria, fiind martor al înfrângerii din Bătălia de la Zenta, unde s-a convins de începutul decadenței Imperiului Otoman.

Dimitrie Cantemir s-a născut la 26 octombrie 1673, într-o familie descendentă a unui neam de răzeși săraci, în satul Silișteni pe malul râului Elan în ținutul Fălciu (azi, comuna Dimitrie Cantemir din județul Vaslui), în partea de sud a orașului Huși. Genealogiștii au stabilit că un strămoș obscur ar fi dobândit în secolul al XVI-lea cătunul Silișteni și că familia era de „origine pur românească“. Răzeșii moldoveni erau oameni

săraci, dar pe care sărăcia îi făcuse luptători dârzi și aspri. „Aveau acolo un codru, codrul Tigheciului, fără copaci mari, dar cu spini mulți, cu arbori deși și mici, în care dușmanul nu poate pătrunde. Nici boierii nu izbutiră să le cotopească răzășiile, nici tătarii din Bugeac, vecinii lor, nu-i speriaseră și nu-i putuseră prăda.“ A fost fiul lui Constantin și al Anei, născută Bantăș, care a fost a treia soție a lui Constantin Cantemir. Anița Bantăș a făcut parte „din vechea stirpe moldovenească a Bantășilor, nepoată după mamă a Anastasiei, soția Ducăi-vodă“. Ana Bantăș descinde dintr-un personaj vestit în aristocrația moldovenească, Ioan Tăutu, mare logofăt în timpul domniei lui Ștefan cel Mare. (Dimitrie Cantemir spune că a purtat acest nume [Dimitrie], fiindcă a fost botezat de Dumitrașco-Vodă Cantacuzino. În românește, Principele semnează „Dimitrie“. În latină: „Demetrius“, formă preluată de majoritatea autorilor din Europa secolului al XVIII-lea.)

La vârsta fragedă de 14 ani a fost nevoit să plece la Constantinopole (1688-1690), unde a stat mai bine de un deceniu, înlocuindu-l ca zălog pe fratele său mai mare Antioh, devenit și el ulterior domn al Moldovei. Tatăl său, Constantin-Vodă, dorea să facă din fiul său un om învățat, de aceea l-a ales ca educator al lui Dimitrie pe dascălul Ieremia Cacavelas, din Creta, un grec cu studii la Veneția, Oxford, Leipzig și Viena. Ieremia Cacavelas a fost traducătorul din limba latină în limba greacă (în 1687) a lucrării *Vitae Pontificum (Viețile Papilor)*, scrisă de Episcopul Platina.

Încă foarte tânăr, a fost protagonistul unui episod inedit. În perioada martie-aprilie 1693, după moartea tatălui său, a fost ales de boierii mari ai țării, în frunte cu Iordache Ruset, vornicul, domn al Moldovei, la doar 19 ani. Succesiunea evenimentelor a fost următoarea: în 19/29 martie, un agă al vizirului aflat la Iași este adus ca „să rădăce pe Dumitrașco beizădeaoa, ficiorul lui Cantemir-Vodă în locul lui tătâne-său“. Dregătorul turc, văzând că toți boierii îl cereau domn, „au luat un căftan ș-au pus în spateli lui Dumitrașco beizădeaoa“. Dar după o domnie care a ținut mai puțin de trei săptămâni și care nu a fost recunoscută de Poartă, turcii, plătiți de Constantin Brâncoveanu, domnul Țării Românești, au impus

în scaunul domnesc pe Constantin Duca (la 18 aprilie 1693), instrumentul domnului muntean. Însăunarea lui Constantin, fiul lui Gheorghe Duca a fost anunțată de un înalt dregător, *capugi-bașa*, Mehmed Cerchez, trimis anume în acest scop la Iași, iar Dimitrie Cantemir s-a întors la Constantinopole, împreună cu dregătorul otoman, pentru a-și continua studiile la Academia Patriarhiei Ecumenice, filială spirituală a universității de la Padova. Aici, erau dascăli eminenți care predau geografia, anatomia și deschideau elevilor drumul spre cunoașterea tezaurelor literaturii clasice, elină și latină. De asemenea, a învățat la Constantinopole limbile orientale: turca, persana și araba, pentru care l-a avut ca maestru pe eruditul Es'ad Efendi, dar s-a inițiat și în domeniul cultelor, literaturii, muzicii și religiei islamice. Matematicianul turc Saadi a fost cel care l-a învățat limba turcă. Cu prilejul unui război turco-austriac, soldat cu bătălia de la Zenta (10 septembrie 1697), a traversat Banatul. Cantemir a asistat la înfrângerea oștirilor sultanului turc, conduse de marele vizir Elmas Mehmed Pașa, în bătălia de la Zenta, unde turcii au fost zdrobiți de trupele austriece conduse de Eugen de Savoia. Antioh, fratele mai mare, și-a însușit întreaga moștenire, lăsându-l într-o situație precară. Din 1695, a fost *capuchehaie*, adică reprezentant la Constantinopol al fratelui său Antioh, acesta fiind uns domn.

La sfârșitul anului 1697, Cantemir se afla la Adrianopole, unde a desăvârșit prima parte din lucrarea *Divanul sau Gâlceava înțeleptului cu lumea*, scriere de teosofie și etică creștină, alcătuită sub influența dascălului său, Ieremia Cacavelas. A tipărit-o în dublă versiune, greacă și română, la 30 august 1698, la Iași. Cacavelas a elogiat opera elevului său într-un stil retoric, socotind-o minunată și „împodobită cu ritoricesc meșteșug“. În Constantinopole, și-a construit un palat pe malul Bosforului, unde a locuit împreună cu familia sa (1700).

Respectând calculul familiei, care avea nevoie de alianțe la nivel înalt, s-a căsătorit în 1699 cu fiica lui Șerban Cantacuzino-Voievod, Casandra (1681-1713). Dimitrie era în acea perioadă la Constantinopole, însă a venit în grabă la Iași, unde „au făcut nuntă domnească la 9/19 mai

1699, în târgu la Iași, după obiceiul domnilor“ (conform cronicarului Ion Neculce). Mirii s-au instalat în Iași, în curțile cumpărate de tatăl său, Cantemir-Vodă de la „Gheuculeasa vistierniceasa“. (Gheuculeasa era Simina, soția vistiernicului Vasile Gheucă). Casandra i-a dăruit pe Matei, Constantin, Șerban, Maria, Antioh (viitorul poet, scriitor și diplomat rus Antioh Cantemir, 1708-1744) și Smaranda. După moartea Casandrei, din a doua căsătorie (la 14 ianuarie 1717), cu fiica foarte tânără a principelui rus Ivan Iurevici Trubețkoi, Anastasia Ivanovna Trubețkaia (născută în 1700), a mai avut o fată: Ekaterina-Smaragda (născută probabil la Petersburg, în 1720, decedată la Paris în 1761), care a fost domnișoară de onoare a Împărătesei Elisabeta în 1744.

Turcii l-au proclamat domnitor al Moldovei la 23 noiembrie 1710, iar Cantemir a sosit în capitala Moldovei pe 10 decembrie 1710, el având ca sarcină principală demascarea lui Constantin Brâncoveanu, suspectat de legături cu rușii, însă noul domn-cărturar a încheiat la Luțk în Rusia (azi în Ucraina), la 13/24 aprilie 1711, un tratat secret de alianță cu Petru cel Mare, în speranța eliberării țării de sub dominația turcă și precizând integritatea granițelor și faptul că ele vor fi apărate de armata Moldovei. Conform unei scrisori a Țarului adresată generalului Șeremetiev la 7 mai 1711, întregul text al Tratatului a fost redactat de Dimitrie Cantemir, iar Petru cel Mare a confirmat acest text ce i-a fost trimis de domnul Moldovei. Tratatul de la Luțk a fost semnat de Petru cel Mare și de ministrul său, contele Golovkin. Tratatul conține 17 articole. Prin Tratat, se stipula că domnia lui Cantemir va fi una pe viață, iar Scaunul Moldovei va fi transmis pe cale ereditară, în familia Cantemir, afară de cazul în care unul dintre domni s-ar lepăda de Rusia și de ortodoxie (Articolul III). Iar „După vechiul obicei moldovenesc, toată puterea să fie la domn“ (Articolul VI). Articolul al XI-lea prevedea retrocedarea către Moldova a Tighinei și Buceagului, cu cetățile de la Dunăre, Chilia și Cetatea Albă, pierdute în vremea lui Ștefan cel Mare și a lui Petru Rareș.

Dimitrie Cantemir a fost un admirator al lui Petru cel Mare, dorind să introducă și el în Moldova principiile absolutismului luminat. A

încercat să pună capăt rivalităților dintre diferitele grupări boierești. A existat un conflict între Dimitrie Cantemir și boierii mari ai Moldovei, conflict care izbucnește în timpul războiului ruso-turc din 1711. Când Dimitrie-Vodă anunță că a trecut de partea rușilor, boierul Iordache Ruset îi strigă de față cu ceilalți boieri: „Te-ai cam grăbit, măria ta, cu chieumul moscalilor“. Tratatul de la Luțk a fost publicat de Cantemir în spațiul german. În politica externă s-a orientat spre Rusia ca entitate ortodoxă, opusă Islamului. A fost un adept al domniei autoritare, adversar al atotputernicei mari boierimi și a fost împotriva transformării țăranilor liberi în șerbi. În monografia închinată marelui cărturar moldovean, P.P. Panaitescu consideră că, încă din tinerețe, Cantemir ar fi urmărit realizarea unui scop bine determinat, și anume instaurarea monarhiei absolute și ereditare în Moldova, opusă anarhiei feudale a boierilor.

Vântul schimbării începuse să bată în februarie 1711, când Petru cel Mare a declarat că intră în cruciada împotriva „dușmanilor lui Iisus“ și a trimis soli în toată Europa pentru a agita spiritele. După numai un an de domnie (1710-1711), Cantemir s-a alăturat Țarului în războiul ruso-turc, dar n-a plasat Moldova sub suzeranitate rusească. După ce armata rusească și contingentele moldovenești au fost înconjurate de uriașa armată a marelui vizir Mehmed Pașa (Baltadji) și au fost înfrânte de turci în Bătălia de la Stănilești – ținutul Fălciu pe Prut, neputându-se întoarce în Moldova, s-a refugiat în Rusia (la 16 iulie 1711), unde a rămas împreună cu toată familia sa.

Bătălia de la Stănilești (7/18 – 11/22 iulie 1711) a fost o confruntare otomano-rusă cu urmări importante pentru Moldova și Țara Românească, fiind, practic, ultima angajare antiotomană a Moldovei, domnul Dimitrie Cantemir (1710 – 1711) participând de partea rușilor. Prin Tratatul de la Luțk (semnat în aprilie 1711), Cantemir se angaja să sprijine Rusia în războiul împotriva Turciei și să accepte instalarea „temporară“ de garnizoane rusești în cetățile Moldovei. În caz de victorie, Bugeacul revenea sub stăpânirea Moldovei, iar în caz de înfrângere,

domnul urma să primească adăpost și venituri corespunzătoare în Rusia. Planul lui Petru cel Mare (1682-1725), Țarul Rusiei era să traverseze Moldova și să treacă la sudul Dunării, pentru a elibera popoarele slave de aici și, conform testamentului său apocrif, să-și deschidă drumul spre Bosfor și Mediterana.

La 30 iunie/11 iulie 1711, Țarul pleca din Iași în fruntea unei armate de 38.000 de ruși și 6.000 de moldoveni, în întâmpinarea turcilor care traversaseră Dunărea pe la Oblucița. Raportul de forțe era net în favoarea turcilor. Cronicarul Ion Neculce arăta că rușii și moldovenii erau „de toată oastea ca 50.000. Și ave și 52 de puști [tunuri]. Și cât și era oaste, mai mult era bolnavă, flămândă și obosită. Iar turcii era cu vezi-riul 400 000, fără poiedia /mulțimea/ tătarilor, și ave 400 de puști. Oaste hrănită și grijită bine“. Neculce a exagerat dramatic cifrele. În realitate, turcii aveau cam 120.000 de oameni, cu tot cu trupele tătarăști venite să-i sprijine.

Bătălia se dă la Stănilești, pe malul Prutului, unde tabăra rusească este înconjurată de oștile otomane comandate de marele vizir Baltadji Mehmed Pașa. Rușii se aflau într-o situație disperată, neavând provizi- zii suficiente și nici posibilități de aprovizionare. Lupta începe pe 7/18 iulie 1711, când turcii supun tabăra rușilor unui bombardament puternic. Timp de patru zile, rușii reușesc să reziste, și chiar să treacă la contraatac, în după amiaza zilei de 10/21 iulie. Având pierderi mari, inclusiv doi generali, se retrag din nou în tabără.

Pe 11/22 iulie, marele vizir acceptă, în mod surprinzător, propunerea de pace prezentată de mesagerul Țarului, Șafirov, fie deoarece nu a conștientizat situația reală a rușilor, fie pentru că a fost mituit cu șase-șapte care pline cu bani (800 de pungii, fiecare în valoare de 500 de taleri), după cum arată unele izvoare, confirmate de soarta ulterioară a demni- tarului, care a fost mazilit.

Prin Pacea de la Vadul Hușilor (12/23 iulie 1711), i se permitea Țarului să se retragă din Moldova cu toată oastea și cu armele. Dimitrie Cantemir a fost lăsat să plece în Rusia, unde a trăit până la sfârșitul vieții.

Avântul Rusiei spre sud-estul Europei era stopat, aceasta acceptând să cedeze cetatea Azov și alte teritorii nord-pontice.

Consecințele bătăliei de la Stănilești au fost importante pentru Moldova și Țara Românească, Poarta luând măsuri ferme de consolidare a controlului asupra acestora. Astfel, în același an, în Moldova era instaurat regimul fanariot, măsură luată și în Țara Românească, în 1716. Ca urmare imediată, domnul Țării Românești, Constantin Brâncoveanu (1688-1714), era mazilit, deoarece nu acordase ajutor turcilor, ci stătuse în cumpănă, așteptând să vadă de partea cui este victoria. Ulterior, va fi executat împreună cu cei patru fii și cu ginerele Ianache Văcărescu, averea lui enormă fiind confiscate.

În ziua de 16 iulie 1711, după o a doua domnie de numai opt luni, Dimitrie Cantemir părăsește pentru totdeauna orașul Iași, trece Jijia la Popricani și se întâlnește cu Petru cel Mare la Zagarancea. Printre demnitarii care au pribegit cu domnul peste hotare s-au aflat hatmanul și cronicarul Ion Neculce, marele ban Savin Zmuncilă, marele paharnic Gheorghită Mitre, marele portar Iordachi Aristarh, marele comis Pavel Rugină, vornicul Ilie Abaza, serdarul Mogâlde ș.a. Dezastrul de la Stănilești și refugiarea lui Cantemir peste Nistru au dus la anularea actului rezultat din acceptarea prevederilor Tratatului („Diplomei“) de la Luțk. Dimitrie Cantemir a stat în Rusia doisprezece ani, până la moarte, în 1723. Schimbând larma Stambulului și briza Bosforului, cu care era extrem de familiarizat încă din adolescență, cu liniștea și frigul înțepător ale stepei rusești, s-a adaptat și aici, chiar mai bine decât s-ar fi putut bănui. Primii ani i-a petrecut în Ucraina, pe moștile dăruite de Țar, care cuprindeau domenii vaste în provinciile Kursk, și Seva, fiind înconjurat de oștenii moldoveni, țărani liberi și mazilii care l-au urmat pe domn în exil. A devenit consilier secret al lui Petru I pentru problemele Orientului și membru al Senatului (după ce a fost ajutat de ambasadorii Olandei și Franței la Înalta Poartă) și a desfășurat o activitate științifică rodnică. Lângă Harkov, i s-a acordat un domeniu feudal, un sat ce va fi rebotezat *Dmitrovsk* sub Țarina Ecaterina a II-a. A fost investit cu titlul

de „Principe Serenissim al Rusiei“ prin ucazul lui Petru cel Mare de la 1 august 1711. A tradus Coranul înb limbile rusă și latină. A contribuit la cartografierea Rusiei, lucrând în sistem Mercator. Colecția sa de hărți, scrise în latină, se află în Arhiva Cabinetului lui Petru cel Mare de la Petersburg. Cantemir este ctitorul unei mănăstiri grecești de la Moscova, ridicată după arhitectura din țara sa, ale cărei planuri se pare că le-a desenat personal.

În perioada în care a stat în Rusia, s-a schimbat și viața sa personală. Soția sa, Casandra, a murit în 1713. Au urmat șase ani de văduvie, în care singurul său obiectiv a fost să-și integreze fiii în societatea rusă, să le ofere o educație aleasă. S-a recăsătorit cu Prințesa Anastasia Ivanovna Trubețkoi, iar nași de cununie au fost chiar Țarul și Țarina. În 1722, Cantemir l-a însoțit pe Petru cel Mare în Persia și Astrahan, în calitate sa de consilier în problemele orientale. În urma acestei călătorii, Dimitrie Cantemir s-a îmbolnăvit puternic, iar investigațiile au arătat că suferea de diabet. Înainte de a muri, pe 21 august 1723, l-a numit pe Țar tutore pentru copiii săi și a ridicat o biserică închinată Sfântului Dumitru.

A murit în Rusia, la 21 august 1723, în satul său Dmitrovska (azi Dmitrovsk-Orlovski) după campania lui Petru cel Mare la Marea Caspică în zona Derbent și a fost înmormântat într-o criptă din biserica Sfântul Nicolae din Moscova, construită după planurile sale și cu hramul ca al Bisericii Sfântul Nicolae, zisă și *Biserica Sfântul Nicolae domnesc* din Iași. (Tot de diabet murise și Prințesa Smaragda, cea de-a doua fiică a sa.) Actualmente, osemintele sale se odihnesc în Biserica Trei Ierarhi din Iași, repatriate grație lui Nicolae Iorga, în 1935. Pe lespeda raclei sale este scris următorul text: „Aici, *întors* din lunga și pre greaua pribegie *înfruntată* pentru libertatea țării sale, odihnește Dimitrie Cantemir, domn al Moldovei“.

Fiul lui Dimitrie Cantemir, Antioh Cantemir (botezat așa în onoarea unchiului său), ambasador al Rusiei în Marea Britanie și Franța, este cunoscut ca „părintele poeziei Rusiei“. Nu a fost necăsătorit și a murit

foarte tânăr, la 36 de ani, de pleurezie, însă după alte date, de tuberculoză. În perioada petrecută ca ambasador la Paris, Antioh Cantemir îl va întâlni pe Voltaire, cu care a legat o prietenie intelectuală.

Despre ceilalți urmași ai lui Dimitrie Cantemir, Sever Zotta, în documentata sa scriere genealogică *Despre neamul Cantemireștilor*, oferă multe informații. Astfel, Matei (născut la Constantinopole, în 18 octombrie 1703, decedat 30 noiembrie 1771 la Dmitrovsk – moșia primită în dar de la Petru cel Mare de tatăl său își luase toponimul de la acesta) a fost ofițer în garda imperială. S-a căsătorit în 1734 cu Agripina (Agrafena), principesă Lobanov-Rostovski.

Constantin (născut la Constantinopole în 29 iulie 1705, decedat pe 19 ianuarie 1747) a fost și el căpitan în garda imperial și s-a căsătorit în 1724 cu Anastasia (1698-1746), fiica Principelui Golițin.

Șerban (sau Serghei, născut la Constantinopole pe 11 august 1706, decedat pe 24 aprilie 1780, la Moscova), a fost, la rândul său, ofițer în garda imperial și nu s-a căsătorit niciodată.

Smaranda (născută la Constantinopole, pe 14 aprilie 1701) a murit de foarte tânără la Moscova, pe 20 iulie 1720. În schimb, sora ei vitregă – care i-a purtat și numele – Ekaterina-Smaragda (născută pe 4 noiembrie 1720, la Sankt Petersburg, și decedată pe 2 noiembrie 1761, la Paris) a fost doamnă de onoare la Curtea Imperială a Rusiei, soția prințului și diplomatului Dmitri Mihailovici Golițin, ambasador la Viena și Paris.

Dintre toate fetele lui Cantemir, Maria (născută la Iași în 29 aprilie 1700, decedată la Moscova în 9 septembrie 1757), care a fost domnișoară de onoare a Împărătesei Ana Ivanovna, între 1730-1740, are povestea cea mai spectaculoasă. Prințesa Maria Cantemir a fost pentru scurtă vreme, în iarna 1721-1722, favorita Țarului Petru I. În timpul acelei ierni, în timpul serbărilor legate de Pacea de la Nystadt (la 30 august 1721), prin care se pune capăt Războiului Nordului dintre Rusia și Suedia, Țarul Petru I ar fi făcut o pasiune pentru Maria Cantemir, potrivit istoricului rus Leonid Nikolaievici Maikov. Nu se știe dacă Prințesa Maria era o mare frumusețe. Un martor din epocă, din cercul Țarinei înșelate, care

i-a descris înfățișarea, o numește „nu prea demnă de invidiat“, deși alții – neutri – o considerau de o mare frumusețe sau, în orice caz, înzestrată cu o mare distincție. Un oaspete la palatul lui Dimitrie Cantemir din Sankt-Petersburg nota despre Maria că era o doamnă foarte instruită, care vorbea la perfecție greaca și italiana. În primăvara 1722, a început cu adevărat scandalul, atunci când s-a aflat că prințesa era însărcinată. Se spune că Maria Cantemir a avortat cu ajutorul medicului curții, Polikala, după ce fusese trimisă departe de Curte, tocmai la Astrahan, la presiunea Țarinei. O altă ipoteză susține că fiul celor doi s-ar fi născut, dar ar fi fost otrăvit, câteva luni mai târziu de oamenii Ecaterinei. Relația dintre Prințesa Maria și Țarul Petru Cel Mare ar fi continuat însă și după moartea copilului, deși părerile istoricilor sunt împărțite în această privință. Cu toate că Dimitrie Cantemir a sperat că relația se va concretiza într-o căsătorie și Țarul va renunța la Țarina Ekaterina, în favoarea fiicei sale acest lucru nu s-a întâmplat.

Prințesa Maria nu s-a căsătorit niciodată. A rămas la curtea lui Petru până la moartea acestuia. S-a stabilit apoi la Sankt Petersburg, unde a găzduit un salon literar. A fost doamna de onoare a Marii Ducese Natalia, între anii 1727 și 1728, și a Împărătesei Ana a Rusiei. Frumoasa prințesă Maria și-a găsit sfârșitul la 54 de ani, în 1754, în urma unui accident stupid. La o plimbare a căzut din șaretă, după ce caii s-au speriat și au luat-o la fugă. Accidentul i-a fost fatal...